

RENTABILUMAS IR ŪKISKAITOS ĮDIEGIMAS TARYBŲ LIETUVOS VARTOTOJŲ KOOPERACIJOS VISUOMENINIAME MAITINIME

V. VENGRAUSKAS

Mūsų šalyje įgyvendinamos ekonominės reformos tikslas yra visokeriopai didinti visuomeninės gamybos efektyvumą, taupant gyvąjį ir sudaiktintąjį darbą, mažinant jo sąnaudas, žymiai padidinant kapitalinių įdėjimų ir pagrindinių gamybos fondų ekonominį efektą. Todėl įmonėms suteikta daugiau savarankiškumo planavimo, darbo apmokėjimo ir materialinio jų darbuotojų skatinimo srityse. Žymiai padidėjo pelno ir rentabilumo vaidmuo. Kartu ekonominė reforma yra tamptariai susijusi su tolesniu ūkiskaitos vystymu ir stiprinimu, su jos įdiegimu visose socialistinio ūkio grandyse, t. y. pradant atskiros liaudies ūkio šakos viršūne (ūkine ministerija ar ūkiniu susivienijimu) ir baigiant socialistine įmone ir jos padaliniais.

Apsimokėjimas ir rentabilumas yra ūkiskaitos pagrindas. Todėl pelnas ir rentabilumas ūkiskaitos įdiegimui turi ypač svarbią ekonominę reikšmę. Normaliai dirbanti įmonė iš savo pelno turi padengti ne tik išlaidas, susijusias su gamybos ir realizavimo procesu, bet ir užtikrinti atskaitymus iš pelno į biudžetą, sudaryti materialinės-techninės bazės plėtimo, materialinio skatinimo, socialinių-kultūrinių priemonių ir gyvenamųjų namų statybos fondus. Priešingu atveju bus pažeisti ūkiskaitos pagrindai.

Šie ūkiskaitos reikalavimai yra taikytini ne tik pramonės įmonėms, bet ir prekybos, visuomeninio maitinimo įmonėms. TSKP CK Rugsėjo (1965 m.) plenumas ne tik suteikė didesnį ūkinį savarankiškumą įmonėms, iškėlė pelno ir rentabilumo vaidmenį, bet ir numatė sudaryti atskiroms liaudies ūkio šakoms tokias darbo sąlygas, kurios leistų jose įgyvendinti pilną ūkiskaitą.

Žemės ūkyje, pramonėje tokios sąlygos buvo sudarytos. Tačiau prekyboje, tame tarpe ir visuomeniniame maitinime, ūkiskaitos stiprinimui praktiškai nebuvo imtasi jokių priemonių. Todėl ūkiskaita visuomeniniame maitinime tiek iki ekonominės reformos, tiek ir ją įvedus, iš esmės liko formali ir neefektyvi.

Dėl to ir ekonominė reforma prekyboje, tame tarpe ir visuomeniniame maitinime, įgyvendinama žymiai lėčiau, negu pramonėje. Jeigu naujoji planavimo tvarka įdiegta jau visose visuomeninio maitinimo grandyse, tai materialinio skatinimo sistema dar tik bandoma.

Visuomeniniame maitinime svarbiausia kliūtis naujai materialinio skatinimo sistemai įgyvendinti ir kartu pereiti prie pilnos ūkiskaitos yra žemas visuomeninio maitinimo organizacijų ūkinės veiklos rentabilumo lygis. Antai 1966 m. jis sudarė 0,98%, 1967 m. — 1,25% ir 1968 m. — 0,46% nuo apyvartos (6, p. 638). Į naują materialinio skatinimo sistemą buvo pervestos tik kai kurios stambios valstybinės visuomeninio maitinimo

įmonės, kaip „Nevos“ restoranas Leningrade ir „Pragos“ restoranas Maskvoje, kurių rentabilumas 1966 m. IV ketvirtyje atitinkamai buvo 3,5% ir 3% (3, p. 47).

Žemas rentabilumo lygis ir Lietuvos TSR vartotojų kooperacijos visuomeniniame maitinime. Pelno suma ir rentabilumo lygis pastaraisiais metais svyravo, bet 1966 metais šie rodikliai dar nepasiekė 1958 metų lygio (žr. 1 lentelę). Tuo tarpu gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygis 1958–1968 metais, išskyrus 1966 ir 1967 metus, kasmet vis didėjo.

1 lentelė

Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumo, gamybos ir cirkuliacijos kaštų kitimas 1958–1968 metų laikotarpiu*

	Mato vnt.	Metai										
		1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Pelnas visuomeniniame maitinime	rb	1538	1525	1306	988	1017	687	654	555	665	1193	1197**
Procentais nuo apyvartos . . .	%	3,83	4,08	3,44	2,26	2,23	1,46	1,26	0,98	1,03	1,59	1,40
Gamybos ir cirkuliacijos kaštai visuomeniniame maitinime	%	9,40	10,06	10,85	11,73	12,16	13,23	13,66	15,43	15,38	15,21	16,37

* Lentelė sudaryta, remiantis Lietkoopsąjungos Planavimo-ekonominio skyriaus duomenimis.

** 1968 m. pelno suma buvo 997 tūkst. rublių, bet 200 tūkst. rublių grąžino biudžetas kaip dalį skirtumo ryšium su padidėjusiu darbo užmokesčio minimumu. Todėl bendra pelno suma yra 1197 tūkst. rublių.

Pastaraisiais metais visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis yra nepakankamas, norint pereiti prie pilnos ūkiskaitos. Antai 1968 metais vien kapitaliniai įdėjimai (be amortizacinių atskaitymų nuo pagrindinių priemonių) Lietuvos vartotojų kooperacijos visuomeniniame maitinime sudarė 1,1 mln. rb, o pelno suma tais metais tesudarė 1,2 mln. rb. 1968 metais materialinio skatinimo fondas (įskaitant premijų sumą geriausių darbuotojų premijavimui) buvo 24,5 tūkst. rb, arba tik 2,5 rb vidutiniškai vienam darbuotojui per metus. Tuo tarpu, prisilaikant Ukrainos Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo instituto rekomendacijų, kad materialinio skatinimo sistema daro teigiamą poveikį tik tada, kai vidutiniškai vienam dirbančiajam per metus premijų suma (įskaitant premijas iš darbo užmokesčio fondo) sudaro mažiausiai tris jo mėnesinius atlyginimus (2, p. 16), vien atskaitymai iš pelno į materialinio skatinimo fondą 1968 metais Lietuvos vartotojų kooperacijoje turėjo sudaryti 590,7 tūkst. rb¹. Esant pilnai ūkiskaitai, pagrindinė dalis lėšų kapitaliniams įdėjimams, visos lėšos materialinio skatinimo fondui turėtų būti padengtos iš visuomeninio maitinimo pelno. Tačiau vien tikrai kapitaliniai įdėjimai ir atskaitymai į materialinio skatinimo fondą 1968 metais būtų 1,5 kartą viršiję visą gautą pelno sumą. Be to, dar 35% nuo pelno sumos yra atskaitoma į biudžetą. Taigi, jeigu 1968 metais Lietkoopsąjungos visuomeniniame maitinime būtų įvesta efektyvi dirbančiųjų materialinio skatinimo sistema, tai būtų beveik nelikę išteklių nuosavų lėšų papildymui bei kapitaliniams įdė-

¹ Apskaičiuota autoriaus, remiantis Lietkoopsąjungos Planavimo-ekonominio skyriaus duomenimis.

jimams. Vadinasi, esant tokiam respublikos vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo rentabilumo lygiui, negalima įdiegti pilnos ūkiskaitos.

Tokia padėtis yra ne tik mūsų respublikoje, bet ir visoje šalyje. Taigi kyla klausimas, koks gi turėtų būti rentabilumo lygis visuomeniniame maitinime, kad būtų galima pereiti prie pilnos ūkiskaitos ir jos pagrindu įdiegti efektyvią materialinio skatinimo sistemą. Šis klausimas nagrinėtas Kijevo Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo institute. Pagal jame atliktus skaičiavimus toks visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis valstybinės prekybos sistemoje turėtų sudaryti vidutiniškai 4,2% nuo apyvartos (2, p. 17). Kadangi šis institutas rekomenduoja atskaitymus į biudžetą 20% nuo pelno sumos, o vartotojų kooperacijoje jie yra 35%, tai vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo rentabilumas turėtų būti 4,8%. Esant tokiam rentabilumo lygiui, būtų galima finansuoti kapitalinius įdėjimus, turėti savas apyvartines lėšas, sudaryti materialinio skatinimo ir kitus fondus, atitinkamą pelno dalį įnešti į biudžetą. Vadinasi, norint įdiegti pilną ūkiskaitą Lietuvos vartotojų kooperacijos visuomeniniame maitinime, reikia jo rentabilumo lygį padidinti bent 3,5 karto.

Kartu reikia išspręsti nemaža kity, glaudžiai susijusių klausimų.

Vienas iš tokių klausimų yra atskirų visuomeninio maitinimo vienetų pervedimas nors į dalinę ūkiskaitą (jei negalima į pilnąją).

Lietkoopsąjungos visuomeniniame maitinime ūkiskaitos įdiegimas šiuo metu tebėra pradinėje stadijoje. Ūkiskaitos pagrindais šiuo metu dirba tik rajonų restoranų kontoros, jungiančios rajonų centruose esančius visuomeninio maitinimo vienetus. Šios kontoros yra savarankiški ūkiniai vienetai, turi savo atsiskaitomąsias sąskaitas Valstybiniame banke, atskirus balansus. Tuo tarpu vartotojų kooperatyvų sudėtyje esantys visuomeninio maitinimo vienetai neturi atskirų atsiskaitomųjų sąskaitų, balanso. Restoranų kontoros palaiko tiesioginius ryšius su tiekėjais, t. y. savarankiškai sudaro sutartis, veda kitą komercinę veiklą. Visuomeninio maitinimo vienetai, esantys vartotojų kooperatyvuose, tokio savarankiškumo neturi.

Tačiau restoranų kontorose ir vartotojų kooperatyvuose esančių visuomeninio maitinimo vienetų ūkinė-finansinė veikla apskaitoma ne pagal atskirus vienetus, o bendrai. Todėl tokie svarbūs ūkinės veiklos rodikliai, kaip gamybos ir cirkuliacijos kaštai, pelnas arba nuostolis pagal atskirus vienetus nėra žinomi. Vien bendroji ir savo gamybos apyvarta negali pilnai atspindėti kiekvieno atskirai paimto visuomeninio maitinimo vieneto indėlio į bendrus visos ūkiskaitinės kontoros ar vartotojų kooperatyvo ūkinės veiklos rezultatus, nes neaišku, kokiomis sąnaudomis atskiruose vienetuose vyksta apyvarta. Atskiri visuomeninio maitinimo vienetai suinteresuoti tik įvykdyti ir viršyti apyvartos planus, nežiūrint sąnaudų: jų darbuotojų premijavimo sistema priklauso tik nuo planų įvykdymo. Ji visiškai nėra ir negali būti susieta su tų vienetų gamybos ir cirkuliacijos kaštų, rentabilumo lygiu, nes šie rodikliai jiems ne tik neplanuojami, bet ir neapskaitomi. Vadinasi, siekiant pilniau įdiegti ūkiskaitą, reikia, kad visuose visuomeninio maitinimo vienetuose (valgyklose, bufetuose ir t. t.) būtų apskaitomi bent cirkuliacijos kaštai ir rentabilumas.

Pilnos ūkiskaitos įdiegimą ūkiskaitinėse restoranų kontorose, vartotojų kooperatyvų visuomeninio maitinimo vienetuose, o kartu ir naujos materialinio skatinimo sistemos įvedimą apsunkina ir tai, kad į jų sudėtį įeina skirtingų tipų ir kategorijų visuomeninio maitinimo vienetai (kurių rentabilumo lygis nėra vienodas) ir nemaža tokių vienetų yra nuostolingi. Tuo galima įsitikinti, panagrinėjus atrankos būdu atliktus ekonominius skaičiavimus dviejų rajkoopsąjungų visuomeninio maitinimo įmonėse (2 lentelė).

Biržų rajkoopsąjungos restorano kontoros ir Šilutės rajkoopsąjungos Pagėgių vartotojų kooperatyvo visuomeninio maitinimo atskirų vienetų rentabilumas 1967 metais*

Įmonių rūšys	Pelnas, nuostolis (+ -)		Įmonių rūšys	Pelnas, nuostolis (+ -)	
	suma tūkst. rb	% nuo apyvartės		suma tūkst. rb	% nuo apyvartės
I. Valgyklos tarybiniuose ūkiuose:			VIII. Atviro tipo valgykla Biržuose ..	-0,80	-1,92
1. Plaškių	-0,32	-0,61	IX. Užkandinės rajonų centruose:		
2. Stoniškių	-0,39	-1,20	1. Autobusų stotyje ..	+10,80	+8,60
3. Miroslavo	-0,80	-6,30	2. Geležinkelio stotyje	+7,90	+8,20
4. Kraštų	-0,90	-6,39	3. Rajono centre	+5,20	+7,64
5. Kvietkų	-0,80	-6,43	4. Rajono centre	+2,90	+9,23
6. Silgalių	-1,19	-11,03	Iš viso:	+26,80	+8,37
7. Natkiškių	-1,05	-11,15	X. Bufetai:		
8. Kalnujų	-11,60	-18,70	1. Bendro lavinimo mokykloje	-0,20	-0,64
9. Žemaitkiemio	-1,28	-24,30	2. Bendro lavinimo mokykloje	+0,30	+2,98
10. Pagėgių	-1,02	-32,26	3. Pirtyje	+0,30	+6,69
11. Katyčių	-1,72	-34,60	4. Geležinkelio stotyje	+4,44	+5,48
Iš viso:	-10,63	-8,98	5. Piliakalnyje	+1,10	+10,94
II. Valgyklos bendro lavinimo mokyklose:			6. Katyčiuose	+1,70	+8,00
1. Pagėgių	-1,95	-16,84	Iš viso:	+7,64	+5,29
2. Biržų	-2,40	-6,78	XI. Ledų kioskai:		
Iš viso:	-4,35	-9,21	1. Biržų	+6,80	+11,46
III. Valgykla „Siūlo“ fabrike	-6,30	-21,76	2. Pagėgių	+2,37	+10,26
IV. Valgykla melioracijos-statybos valdyboje	+0,10	+0,90	Iš viso:	+9,17	+11,16
V. Valgykla autotransporto kontoroje ..	+0,10	+0,47	XII. Konditerijos cechai ir parduotuvės:		
VI. Restoranai-valgyklos:			1. Biržų	-0,40	-0,27
1. Pagėgių	+9,40	+3,42	2. Pagėgių	-	-
2. Biržų	-11,60	-4,96	Iš viso:	-0,40	-0,20
VII. Likėnų kavinė ..	+3,40	+5,95	Iš viso:	+22,53	+1,43

* Minėtų rajonų atskirų visuomeninio maitinimo vienetų rentabilumą apskaičiavo autorius pagal savo metodiką, kuri paskelbta leidinyje: «Тезисы докладов межреспубликанской конференции по проблемам перспективного развития торговой сети и внедрения экономической реформы в торговле», Вильнюс, 1969, стр. 93.

Iš šios lentelės matyti, jog Biržų ir Šilutės rajonuose rentabiliai dirbo visos užkandinės, bufetai, išskyrus vieną bendro lavinimo mokykloje, ledų kioskai. Tuo tarpu valgyklos beveik visos buvo nuostolingos. Tokia pat padėtis, ypač kiek tai liečia uždaro ir pusiau uždaro tipo visuomeninio maitinimo įmones, yra ir kituose rajonuose.

Laikantis pagrindinio ūkiskaitos reikalavimo, kad kiekviena įmonė turi dirbti rentabiliai, logiškai sektų išvada, jog nuostolingas valgyklas reikėtų uždaryti. Tačiau kaip tik valgyklos, o ne užkandinės ir bufetai, yra pagrindinis visuomeninio maitinimo įmonių tipas ir atitinka pagrindines šios liaudies ūkio šakos funkcijas. Taigi reikia ieškoti valgyklų nuostolin-

gumo priesasčių, sudaryti joms sąlygas rentabiliam darbui, o kartu ir prielaidas pereiti prie naujos materialinio skatinimo sistemos, pradėti įdiegti pilną ūkiskaitą.

Visuomeninio maitinimo rentabilumui įtakos turi nemaža veiksnių. Pirma, tai pajamos, gaunamos antkainių ir prekybinių nuolaidų pavidalu, ir gamybos bei cirkuliacijos kaštai. Rentabilumo lygis didės, mažėjant gamybos ir cirkuliacijos kaštams, arba didėjant antkainių ir prekybinių nuolaidų dydžiams. Galimi ir kiti rentabilumo didinimo būdai: pramonės įmonių, tarybinių ūkių ir kitų organizacijų, kuriose yra nuostolingai dirbančios III kategorijos valgyklos, dotacijos ir pan. Panagrinėsime kiekvieną iš jų atskirai.

Kaip matėme iš 1 lentelės duomenų, gamybos ir cirkuliacijos kaštai pastaraisiais metais turi aiškią didėjimo tendenciją. Ateityje visuomeniniame maitinime turi žymiai sparčiau didėti savos gamybos lyginamasis svoris bendroje apyvartoje. Be to, vidutinis darbo užmokestis taip pat auga. Visi šie veiksniai iš esmės nulems ir gamybos bei cirkuliacijos kaštų didėjimą ateityje.

Taigi, mažinant gamybos ir cirkuliacijos kaštus, nebūs galima žymiai padidinti rentabilumo lygio, nes gali pablogėti maisto kokybė, aptarnavimo kultūra. Žinoma, įmonėse ir atskiruose jų vienetuose yra vidinių rezervų gamybos ir cirkuliacijos kaštams mažinti, bet jie turėtų likti papildomu rezervu su mažesnėmis darbo sąnaudomis siekti geresnių rezultatų, įdiegiant naują materialinio skatinimo sistemą.

Kitas visuomeninio maitinimo įmonių rentabilumo didinimo būdas — jų bendrųjų pajamų didinimas. Bendrąsias visuomeninio maitinimo pajamas sudaro realizuotas antkainis ir gauta prekybinė nuolaida. 1968 metais Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo vidutinis antkainio lygis buvo 14,88%. Apskaičiavimai rodo, jog, padidinus antkainio lygį iki 19,88%, t. y. 5 punktais, visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis būtų buvęs tais metais ne 1,4%, o 5,02%. Toks rentabilumo lygis jau įgalintų ne tik įdiegti efektyvią materialinio skatinimo sistemą, bet ir pilnai užtikrintų visų kitų fondų sudarymą, atskaitymų į biudžetą padengimą, savų apyvartinių lėšų papildymą.

Grynai formaliu požiūriu antkainius didinti mūsų respublikos sąlygomis būtų galima, nes jie yra mažesni už Centrosąjungos patvirtintus ribinius antkainius (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Ribiniai antkainiai žaliavoms ir produktams, naudojamiems savos gamybos produkcijai vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonėse (procentais nuo mažmeninės kainos)*

	Įmonės kategorija		
	I	II	III
1. Centrosąjungos nustatyti ribiniai antkainiai:			
a) mėšai ir subproduktams, paukštienai, dešros gaminiams, rūkytiems gaminiams, sviestui ir mėsos konservams	32	22	14
b) visiems kitiems maisto produktams	40	28	18
2. Lietkoopsąjungos nustatyti ribiniai antkainiai visiems produktams**	22	17	10

* Pirmoji lentelės dalis paimta iš leidinio: «Справочник для работников предприятий общественного питания потребительской кооперации», изд-во «Экономика», М., 1966, стр. 155.

** Nuo 1968 metų sausio 1 dienos Lietkoopsąjungos valdyba nustatė vieningus antkainius žaliavoms ir produktams. Antkainio dydį kiekvienai įmonei nustato ir tvirtina rajkoopsąjungų valdybos, bet jų dydis negali viršyti iki 1968 metų faktiškai taikytų antkainių.

Tačiau antkainių padidinimas iki aukščiau minėto lygio pabrangintų maitinimą vidutiniškai 4,3%. Tai nėra daug, bet ir toks pabrangimas yra nepageidautinas, nes antkainius daugiausia reikėtų padidinti III kategorijos uždaro ar pusiau uždaro tipo valgykloms, kurios yra nuostolingiausios. Todėl, norint likviduoti jų nuostolingumą, reikėtų labai diferencijuoti antkainį tos pačios kategorijos visuomeninio maitinimo įmonėms (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Atskirose valgyklose, esančiose pramonės įmonėse ir tarybiniuose ūkiuose, taikomi antkainiai ir antkainių dydžiai, reikalingi rentabiliam jų darbui*

Rajono pavadinimas	Valgyklos buvimo vieta	Pešnas, nuostolis 1988 m. (tūkst. rb)	Taikomas antkainis (%)	Reikia padidinti antkainį (%)	Antkainio dydis po padidinimo %	Nukrypimas nuo vidutinio antkainio (%) +
Pramonės įmonėse						
Kėdainių Šiaulių	Chemijos kombinatas	-32,55	9	+14,1	23,1	-4,0
	Daugėlių statybinių medžiagų kombinatas	-1,4	10	+1,5	11,5	+7,6
Tauragės Kauno	Keramikos gamykla	-5,0	9	+8,4	17,4	+1,7
	Sargėnų keramikos gamykla	-1,7	9	+5,1	14,1	+5,0
Biržų Kėdainių	Fabrikas „Siūlas“	-4,2	10	+11,9	21,9	-2,8
	Metalo konstrukcijų gamykla	-0,84	9	+3,8	12,8	+6,3
Kėdainių	Gelžbetoninių konstrukcijų gamykla	-1,36	9	+9,8	18,8	+0,3
Anykščių	Veltinių fabrikas „Spartakas“	-2,5	9	+13,9	22,9	-3,8
		-49,55	9,3	+9,8	19,1	--
Tarybiniuose ūkiuose						
Raseinių	Nemakščių t. ūkis	-1,20	7	+1,4	8,4	+3,7
Raseinių	Žaiginių t. ūkis	-2,8	7	+8,7	15,7	-3,6
Skuodo	Barstyčių t. ūkis	+0,1	5	--	5,0	+7,1
Raseinių	Skaraitiško t. ūkis	-1,8	7	+8,4	15,4	-3,3
Biržų	Kraštų t. ūkis	-1,3	10	+7,6	17,6	-5,5
Biržų	Kvietkų t. ūkis	-1,1	10	+7,0	17,0	-4,9
Raseinių	Prišmančių t. ūkis	-1,0	7	+15,9	22,9	-12,8
Raseinių	Vosyliškio t. ūkis	-1,4	7	+24,1	31,1	-19,0
		-10,5	7,2	+4,9	12,1	--

* Lentelė sudaryta, remiantis Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo valdybos duomenimis. Apskaičiavimus atliko autorius.

Panaši padėtis būtų ir su nuostolingai dirbančiomis I bei II kategorijos įmonėmis. Nustatyti individualius antkainius tos pačios kategorijos įmonėms netikslinga, o vidutinis antkainio dydis vienoms įmonėms užtikrins pelną, bet kitos vis tiek bus nuostolingos. Padidinti vidutinį antkainį tiek, kad visos be išimties įmonės ir visuomeninio maitinimo vienetai būtų nenuostolingi, reikėtų žymiai pabranginti patiekalų kainas, kas, kaip minėjome, nėra pageidautina.

Taigi galima daryti išvadą, kad, padidinus antkainius iki Centrosąjungos nustatytos aukščiausios jų ribos, bendras visuomeninio maitinimo rentabilumo lygis padidėtų, bet, išeinant iš ūkiskaitos reikalavimų, toks klausimo sprendimas būtų tik dalinis, nes vis vien žymi visuomeninio maitinimo vienetų dalis liktų nerentabili.

Aplamai, geriau būtų, kad pagrindiniu šaltiniu visuomeninio maitinimo lygiui kelti ateityje taptų prekybinės nuolaidos padidinimas prekėms, skirtoms visuomeniniam maitinimui. Tai turėtų būti padaryta visos šalies mastu. Tokios nuomonės yra eilė ekonomistų (2, p. 18). Tai ne nauja priemonė. Visuomeniniam maitinimui prekybinė nuolaida atskirioms prekių grupėms pastaraisiais metais buvo padidinta jau du kartus: nuo 1966 m. sausio 1 d. ir nuo 1967 m. liepos 1 d. Pirmasis padidinimas buvo susijęs su atlyginimų padidiniu visuomeninio maitinimo darbuotojams 1965 metais. Antrasis padidinimas buvo nežymus, nors apskritai turėjo teigiamos įtakos rentabilumo lygiui. Tačiau jau 1968 metais, padidėjus minimaliam darbo atlyginimui, padidėjo visuomeninio maitinimo gamybos ir cirkuliacijos kaštai apie 1,2% (3, p. 141).

Norint išspręsti visuomeninio maitinimo rentabilumo problemą, reikia dar kartą padidinti prekybinę nuolaidą. Apskaičiavimai rodo, kad, visoms kitoms sąlygoms nepasikeitus, 1968 metais visuomeninio maitinimo įmonių gauta prekybinė nuolaida sudarė 5,2% nuo bendrosios apyvartos mažmeninėmis kainomis. Siekiant pakelti Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo rentabilumą iki būtino ūkiskaitai įdiegti lygio, t. y. 4,8% nuo apyvartos, prekybinė nuolaidos suma 1968 metų apyvartai turėjo padidėti 3,12 mln. rb ir sudaryti 9,4% nuo bendrosios apyvartos mažmeninėmis kainomis. Tačiau iš šios papildomos pelno sumos į biudžetą būtų patekę 1092 tūkst. rb. Taigi iš tikrųjų prekybinės nuolaidos pakėlimas Lietuvos TSR vartotojų kooperacijos visuomeniniame maitinime būtų kainavęs valstybei tik 2028 tūkst. rb, arba 2,36% nuo bendrosios apyvartos. Tai palyginti nedidelė suma, bet būtų išspręsta tokia svarbi problema.

Svarbus klausimas yra ir prekybinės nuolaidos suvienodinimas visoms visuomeninio maitinimo įmonėms. TSRS Ministrų Tarybos Valstybinis kainų komitetas nuo 1966 metų sausio 1 dienos pagrindinėms maisto prekėms įvedė skirtingus prekybinės nuolaidos dydžius ūkiskaitinėms ir neūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms. Didesnė prekybinė nuolaida pagrindinėms maisto prekėms ūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms, palyginus su neūkiskaitinėmis įmonėmis, išliko ir po 1967 metų liepos 1 dienos, kai prekybinė nuolaida kai kurioms prekėms buvo dar kartą padidinta (žr. 5 lentelę).

Padidinus prekybines nuolaidas, ūkiskaitinės visuomeninio maitinimo įmonės gali gauti nemažai papildomų pajamų. Tuo tarpu neūkiskaitiniai visuomeninio maitinimo vienetai, esantieji vartotojų kooperatyvuose, daugiausia yra kaimo vietovėse. Jie yra nutolę nuo rajonų centrų, todėl transporto išlaidos, susijusios su prekių pristatymu, yra žymiai didesnės, negu ūkiskaitinėse restoranų kontorose ir jų vienetuose, esančiuose rajonų centruose. Iš to sektų, kad didesnę prekybinę nuolaidą reikėtų duoti neūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms, nutolusioms nuo rajonų centrų, bet, kaip matėme, yra priešingai. Tuo tarpu Lietkoopsąjungos sistemoje neūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms 1968 metais teko apie 40%¹ visos sistemos bendrosios apyvartos.

Taigi prekybinių nuolaidų dydžiai ūkiskaitinėms ir neūkiskaitinėms įmonėms turėtų būti bent vienodi. Tai sudarytų vienodesnes sąlygas ir skatintų įdiegti ūkiskaitą neūkiskaitinėse visuomeninio maitinimo įmonėse. Tačiau tai sunku padaryti dėl to, kad neūkiskaitiniai visuomeninio maitinimo vienetai prekes gauna ne tiesiogiai iš tiekėjų, bet per vartotojų kooperatyvus, kurių sudėtyje jie yra. Bet tai nėra nenugalima kliūtis. Pavyzdžiui, galima būtų nustatyti, kad neūkiskaitinėms įmonėms bei jų vienetams prekybinės nuolaidos skirtumas, atsižvelgiant į jose sunaudotą ir

¹ Lietkoopsąjungos Visuomeninio maitinimo valdybos duomenys.

Pagrindinių maisto prekių prekybinės nuolaidos dydis ūkiskaitinėms ir neūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms po 1967 metų liepos 1 dienos*

eil. Nr.	Prekių pavadinimas	Neūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms, mažmeniniam prekybos tinklui ir kitoms organizacijoms duodama prekybinė nuolaida (%)	Ūkiskaitinėms visuomeninio maitinimo įmonėms duodama prekybinė nuolaida (%)**	Ūkiskaitinių įmonių prekybinė nuolaida padidėjo, palyginus su neūkiskaitinėmis įmonėmis (%)
1	Mėsa, paukštiena, subproduktai, maistiniai riebalai	9	12	33,3
2	Dešra, rūkyti dešros ir mėsos gaminiai, sūdyti lašiniai, subproduktų gaminiai ..	6	8	33,3
3	Mėsos konservai (kartu augaliniai mėsos konservai ir mėsos-daržovių patiekalų koncentratai)	6	7,4	23,3
4	Sviestas	7,9	10	33,3
5	Augalinis aliejus, margarino produkcija ir padažas „Majonezas“	10	14	40,0
6	Žuvis ir žuvies prekės	6	11	83,3
7	Žuvies konservai ir ikra	6	11	83,3
8	Miltai	12	14	16,6
9	Cukrus	11	14	27,3
10	Konditerijos prekės ir medus	9	17,5	83,3
11	Pieno konservai ir vaikiški gydomieji preparatai	5,5	8,5	54,5
12	Tabako gaminiai	8	12,5	56,3

* Lentelė sudaryta, remiantis TSRS Ministrų Tarybos Valstybinio kainų komiteto 1967 metų instrukcija. Зr. «Инструкция применения торговых и оптово-сбытовых скидок на товары народного потребления», Прейскурантгиз, М., 1967.

** Nuolaidų dydis kaimo vietovėms.

parduotų produktų bei prekių kiekį, būtų padengiamas iš biudžeto, vykdant vartotojų kooperatyvams atsiskaitymus su finansų organais. Tuo atveju tokių įmonių bei jų vienetų bendrąsias pajamas sudarytų realizuoto antkainio ir gautos mažmeninės prekybinės nuolaidos suma, taip pat padidintos prekybinės nuolaidos skirtumas, gautas iš biudžeto.

Kartu su prekybinių nuolaidų padidinimu atskiroms prekių grupėms reikalinga žymiai daugiau jas diferencijuoti, t. y. atsižvelgti į gaminių iš jų pateikalų darbo imlumą. Kiekvienos prekių grupės realizuota prekybinė nuolaida kartu su antkainio suma turi užtikrinti rentabilią pagrindinių (masinių) patiekalų gamybą bei jų realizaciją. Tai leistų visuomeninio maitinimo įmonėms ir jų vienetams sudaryti rentabilias darbo sąlygas, nežiūrint į tai, ar augtų savos gamybos apyvarta, ar pirktinių prekių realizavimas. Tik teisingai nustatius prekybinių nuolaidų dydį, galima pasiekti vienodai rentabilią visų patiekalų gamybą.

Greta šių priemonių, siekiant išlyginti mažesnių uždaro ar pusiau uždaro tipo visuomeninio maitinimo įmonių nuostolingumą, dalį jų nuostolių turėtų padengti pramonės įmonės, kolūkiai, tarybiniai ūkiai, kuriuose yra valgyklos, skirtos daugiausia jų darbuotojams aptarnauti. Tokios valgyklos 1968 metais sudarė apie 35% visų Lietkoopsąjungos įmonių su virtuvėmis skaičiaus. Tuo keliu reikėtų eiti nepriklausomai nuo to, bus ar nebus padidintos prekybinės nuolaidos visuomeninio maitinimo įmonėms, nes šių nuolaidų pakėlimas (kaip ir antkainių padidinimas) neužtikrintų smulkių visuomeninio maitinimo vienetų rentabilaus darbo dėl pernelyg mažos jų apyvartos.

Galima būtų apsieiti ir be prekybinių nuolaidų padidavimo, bet šiuo atveju ūkinės įmonės turėtų duoti dotacijas visiems uždariams ir pusiau uždariams visuomeninio maitinimo vienetams. Kai dėl iš biudžeto išlaikomų įstaigų (mokyklų ir t. t.), tai šių įstaigų visuomeninio maitinimo įmonių rentabilumas turėtų būti užtikrintas, skiriant lėšas iš biudžeto.

Taigi vartotojų kooperacijos visuomeniniame maitinime padidinti rentabilumą galima trimis būdais. Visais atvejais rentabilumo padidinimas susijęs ne su vidiniais rezervais, bet su antkainių pakėlimu, prekybinės nuolaidos padidinimu arba pramonės įmonių, kolūkių ir tarybinių ūkių bei biudžeto dotacijomis.

Visuomeniniame maitinime rentabilumo lygį reikia padidinti 3—3,5 karto, todėl tik vidinių rezervų nepakaktų. Visais atvejais reikalinga vyriausybės parama. Priešingu atveju įdiegti pilną ūkiskaitą šioje liaudies ūkio šakoje ir jos pagrindu įgyvendinti efektyvią materialinio skatinimo sistemą bus neįmanoma.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Prekybos ekonomikos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1969 m. gruodžio mėn.

LITERATURA

1. О дальнейшем развитии и улучшении общественного питания. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 20 февраля 1959 г. В кн.: «Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам», т. 4, М., 1968.
2. «Общественное питание» (Республиканский межведомственный научно-технический сборник), 4, изд-во «Техника», Киев, 1959.
3. В. М. Ройзман, Экономическое стимулирование в общественном питании, изд-во «Экономика», М., 1969.
4. И. Словас, Хозрасчетные объединения. «Советская потребительская кооперация», 1959, № 2.
5. Я. С. Столяров, Цена и рентабельность в общественном питании, изд-во «Экономика», М., 1967.
6. «Народное хозяйство СССР в 1968 г.», изд-во «Статистика», М., 1969.

РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ И ВНЕДРЕНИЕ ХОЗРАСЧЕТА В ОБЩЕСТВЕННОМ ПИТАНИИ В ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

В. ВЕНГРАУСКАС

Резюме

Экономическая реформа, осуществляемая в нашей стране, органически связана с дальнейшим совершенствованием централизованного планирования и управления народным хозяйством. Предприятия получили больше самостоятельности, возросла инициатива рабочих. Большое место отведено в новой системе материальному стимулированию рабочих. Одновременно с осуществлением экономической реформы возникает необходимость развивать и укреплять хозрасчет. Особенно важную экономическую роль во внедрении хозрасчета играют прибыль и рентабельность. По мнению автора, не только каждое предприятие, но и каждая входящая в состав предприятия хозяйственная единица (применительно к торговле, каждый магазин, киоск, столовая, буфет и т. п.) за счет своей прибыли должна покрыть не только все расходы, но и обеспечить приток собственных оборотных средств, образование фонда материального стимулирования и фондов на социально-культурные мероприятия, жилищное

строительство и укрепление материально-технической базы, а также внесение определенной доли прибыли в бюджет. Поэтому недостаточно, чтобы предприятие работало рентабельно, необходимо такой уровень рентабельности, который не только покрыл бы все его расходы, но и обеспечил создание всех ранее упомянутых фондов, в противном случае это может привести к нарушению основ хозрасчета.

В промышленности уже осуществляется второй этап экономической реформы, основная цель которого — внедрить полный хозрасчет во всех звеньях промышленности. В торговле же осуществляется только первый этап экономической реформы — новый порядок планирования уже действует на всех предприятиях торговли и общественного питания, но система материального стимулирования введена только в отдельных организациях и на предприятиях как эксперимент. Новая система материального стимулирования осуществляется в тех организациях и на предприятиях общественного питания, где уровень рентабельности и до эксперимента был высоким.

Основная причина, которая, по мнению автора, препятствует внедрению хозяйственной реформы и хозрасчета в общественном питании — низкий уровень рентабельности этой отрасли народного хозяйства и убыточность большинства предприятий III категории. Поэтому для осуществления экономической реформы и внедрения хозрасчета в общественном питании необходимо повысить уровень рентабельности. Для решения этой проблемы автор предлагает три варианта.

Первый вариант совпадает с мнением А. И. Кочерги, что основным источником повышения рентабельности должно быть повышение торговых скидок на товары, отпускаемые для предприятий общественного питания. Вместе с тем автор предлагает установить одинаковые торговые скидки для всех, как хозрасчетных, так и нехозрасчетных предприятий и хозяйственных единиц общественного питания.

Второй вариант — это повышение наценки на предприятиях общественного питания потребительской кооперации Литовской ССР, так как по сравнению с другими республиками и предельными наценками, утвержденными Центросоюзом, они значительно ниже. Автор отвергает этот путь, особенно в отношении предприятий III-ей категории, поскольку это удорожило бы питание.

Третий вариант заключается в том, чтобы промышленные предприятия, совхозы, колхозы, другие хозрасчетные организации, при которых имеются столовые III категории, за свой счет покрывали их убыточность и гарантировали необходимую рентабельность. Это правомерно и для столовых в общеобразовательных школах, техникумах и вузах.

Изменения рентабельности общественного питания системы Литпотребсоюза за последние годы, а также рентабельность некоторых отдельных хозяйственных единиц приведены в четырех таблицах.

Таблица 1. Рентабельность, издержки производства и обращения общественного питания Литпотребсоюза за 1958—1968 гг. В подлежащем таблицы: 1. Прибыль общественного питания. 2. Уровень рентабельности. 3. Издержки производства и обращения общественного питания.

Таблица 2. Рентабельность отдельных хозяйственных единиц общественного питания конторы ресторана Биржайского райпотребсоюза и Пагегского потребительского общества Шилутского района за 1967 г. В подлежащем таблицы: 1. Столовые в совхозах, всего. 2. Столовые в общеобразовательных школах, всего. 3. Столовые в промышленных предприятиях, всего. 4. Столовые в мелиорационно-строительных управлениях, всего. 5. Столовые в учреждениях, всего. 6. Рестораны-столовые, всего. 7. Кафе в Ликенай, всего. 8. Общедоступные столовые, всего. 9. За-

кусочные в районных центрах, всего. 10. Буфеты, всего. 11. Киоски мороженого, всего. 12. Кондитерские цехи и магазины, всего. В сказуемом таблицы: Прибыль, убыток (+, -), сумма и проценты.

Таблица 3. Предельные наценки на сырье и продукты, расходуемые предприятиями общественного питания потребительской кооперации на изготовление продукции собственного производства (в % к розничным ценам). В подлежащем таблицы: 1. Предельные наценки, установленные Центросоюзом: а) на мясо и субпродукты, битую птицу, колбасные изделия и копчености, консервы мясные и мясо-растительные, масло животное; б) на все остальные продукты. 2. Предельные наценки на все продукты, установленные Литпотребсоюзом. В сказуемом таблицы: категория предприятия.

Таблица 4. Размер наценок в столовых, находящихся на промышленных предприятиях и в совхозах, и величина наценок, необходимая для рентабельной их работы. В подлежащем таблицы: Наименование районов и название промышленного предприятия или совхоза. В сказуемом таблицы: 1. Прибыль, убыток в 1968 г. (в тыс. руб.), размер наценок (в %), надо увеличить наценку (в %), размер наценок после увеличения (в %), отклонение от средней наценки +, - (в %).

Таблица 5. Изменения торговой скидки основных товарных групп после 1.VII.1967 г. В подлежащем таблицы: 1. Мясо, птица, субпродукты, сало пищевое. 2. Колбасные изделия, копчености, свиной шпик, изделия из субпродуктов. 3. Мясные консервы (включая мясо-растительные консервы и концентрированные мясо-овощные блюда). 4. Масло животное. 5. Масло растительное, маргариновая продукция и соус «майонез». 6. Рыба и рыбные товары. 7. Рыбные консервы и икра. 8. Мука. 9. Сахар. 10. Кондитерские товары и мед. 11. Молочные консервы и детские лечебные препараты. 12. Табачные изделия. В сказуемом таблицы: торговая скидка (в %) нехозрасчетным предприятиям общественного питания, розничной торговой сети и всем остальным предприятиям и организациям; торговая скидка (в %) хозрасчетным предприятиям общественного питания; увеличилась торговая скидка (в %).